

XXII

390.

390

1¹

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESSAMLING.

390

Uppt. av Jacob Hegman
 eller vid Olufsen Öre end.
 1919-20
 efter Lentbrukare Vilgot Fjellin

Anmärkningar:

i Gursåla, Vårsås socken
Kåkinda härad, Skeraborgs
län.

julfirandet i Vårsås socken,
Kåkinda härad, Skeraborgs län
under 1850 talet.

+ beklädd dräkt, trettondedagsfirande.

Luciadagen har alltid firats och har
 likaså varit ett slags förbud till
 den skundande julen. Aftonen och natten
 före Lucia gick det ljust till.

Ungdomen klädde ut sig i alla möjliga
 slags dräkter, ju hemskare dess bättre, och
 skivade omkring i gårdarna, där de ofta
 ställdes till obehag. Tidigt Luciadagens
 morgon blev allt folket i gårdarna ^{kyrkorna} kaffe på
 sängen, som några levnadsfriska ung-
 domar ginga omkring med.

Detta förekommer än i dag på sina ställen.
 (11.5)

Ystningen var en första förberedelse för julen²
och den förekom alltid i slutet av september
eller i början av oktober. Grauskvinnorna 390
uppkallades till, att allt efter råd och lägenhet,
lämna sin mjölk till ystningen, varvid de blevo
undfågnade med kaffe och slops. En stor s. k.
pundost, avsedd för jul, och en liten, avsedd för
Lucia, ystades. Mellan Lucia och jul rättes
stor brödska i varje gård. Ett nötkreatur
samt en 8 à 10 veckors gris slaktades, ty vid
julen skulle man vara försedd med
sörel i mängt. Om kalgen stöptes ljus,
varvid kalgen smältes och hälltes i träkärnor
där sedan stöpsningen försiggick enligt gammal
känd sed. Till jul skulle man även
bake i ^{mjölken} sidan, att det skulle räcka till
20 dag knut. Både fint och grovt bröd
bakades. Det fina bestod av vetenyöl, och
det grova bestod av en blandning råg och
havre. Linor tillverkade man i större
mängd, och om någon av dessa blevo över,
när julen var slut, givdes de till sänings-
tiden, då dröjarna skulle ha dem.

Ölet brygdes i stora kar av malt.

Brännvin brändes även hemma.

Rengöringen till jul var ytterst noggrann,
dörrar och fönster, skurades, kvättades och putsades
mycket omsorgsfullt.

3 På denna tid hade man ej skurborstar,
ett lillgä, istället använde man en toga
av gran samt vitmossa.

Kärl av koppar och lemn blankskurades och
sattes upp på en hylla i köket.

390

Allt smuts var bannlyst.

Bada måste alla göra till jul, och detta
försiggick i vardagsrummet, där ett kar
eller en stor bälja var inrätt. Särskilt
noga var man med huvud och fötter.
Julved högs och inbärs i sidan mångt,
att den skulle räcka över julen.

Veden uppstaprades i spiselvrån ända upp
till taket. En julkubb inbärs (en v artig kuggkuba)
och sattes i skogen.

På denna kubb skulle de, som under julen
kom på besök, sätta sig, under det att de blöo
fagnade med brännvin, ost och bröd.

Björkved användes under julen, enär den ej
sprakade. Ty golvet bestoddes med hackat grann
och helm, som inbärs för att under julen
användas till sykonbåd och i denna lag
alla husets invärcare. Klädseln under jularbetet
utgjordes av en färskvinspäls, brorbyxor, fräcker
och snösocker. Byxorna voro av kemvool vedmet.
Blodgrusstycke hvar närmast kroppen och utånpå denna
en kemsticked yllestjja.

Under helgen klädde man sig i sina ³⁹⁰ bästa kläder. Vid utfodring av kreaturen hängde man på sig ett rönne klädesplagg, som skydd.

Männen varo klädda i kortbyxor och rockar, som varo försedda med kullar i ryggen.

Till huvudbonad hade man hemsydda skinn mössor. På fötterna bar man becksörskar med nävermellanlägg och träklacker.

Ytterkläderna kallades kapuschong, en slags kappor försedd med en gjord om löv, samt en bekenlig lura, som man vid rastkänst och kallt väder hängde över huvudet.

Kvinnorna varo klädda i en konstighet under kjol, kallad skubb, och var stickad som ett täcke och en krinolin kjol. Tyderna i krinolinen var av ben, rör eller stål.

En kjol varade ofta i 3 generationer och gick i arv från mor till dotter.

Kvinnorna hade styva mössor, som varo urringade i nacken och hade till uppgift att fasthålla håret. Dessa mössor tillverkades av en särskild skräddare i byn.

Över pannan bar kvinnan ett fint broderat band som kallades lin.

Ytterplaggen (kallades pellantäer) ^{varo} kappor försedda med en stor krage på ryggen. Krage var stickad och således varm. Vid kall och rastig väderlek krängdes kragarna över huvudet. Vid färd till kyrkan begagnades stora hängschalar och silkeschalar, som varo köpta i staden.

julgranarna började komma i bruk på 1870-talet.
då de ställdes vid porten.

390⁵

Granarna enskölades ett långt stycket uppåt
stammen, så att endast toppen var grön.

Vid porten fingo de kvastar till påsk.

Ofte hände det att drängarna stulit granarna
och bar dem till någon granngård, för
att de skulle bli kvastar med brännvin,
bröd och ost.

Inomhus hade man en eller flera ljus-
kronor av trä, polerade och klädda med
rött papper. I kronan sattes ljus, och
karameller, äpplen hängdes upp för att
giva kronan ett ännu vackrare utseende.
Karamellerna voro köpta i staden eller
gjorde en någon rocherbagare i byn.

Prydnadsakerna utgjordes av vackert stickade
ticken, broderade sänglinnen, som lades
på sängarna. Dessa användes ej, när man
låg i sjukbädd.

I varje fönster sattes, med ljusförsedda,
ljusstakar av malm, mässing eller tenn.

Att fåglarna uppsattes en kanarie på en
större fågel.

Under julen fick djuret av gårdens bästa
foder, förelön och alla annan godhet från
köket. Julaftons förmiddag var anordnad för
ledagårdens sengöring. Någon ny sengöring
gjordes ej förrän annandag jul.

6/ Offa hände, att grangårdens drängar kommy
och utförde detta arbete, om gårdens folk varo
undvikta. Vår förhållandet motsatt hände det,
att de istället för rengöring kuro in gödsel
och lade den i krubban och placerade fodret
i gödselkunnan. 390

Själva julfirandet togs sin början julafton
kl. 12 middag. Allt arbete skulle bli vara
undantaget.

Till middag doppade man i grytan och
ät allhandla slaps sovel, varken öl och bränn-
dracks, till detta rummades flitigt.

På eftermiddagen serverades kaffe, om på den
tiden var en sällsynt dryck.

Efter kaffedrickningen kom julboken med
julklapparna, julboken var ihädd en
många färskvinspels, och på huvudet bar
han horn. julklapparna voro försedda
med adress, husfodern delade ut den
till respektive adressater.

Vid eftonmålet var husets välmåga representant,
det bästa i melvåg var framrätt.

julgrisen låg ostyckad på ett fat med gaffel
i ryggen, och var och en fick härav skära sig
ett stycke allt efter behag. Prisen var brunsradstekt,
vidare fanns fint bröd, kött, mesost, smörgåsar,
kalfsisk och gröt, som var beord an vetersmjöl,
och till gröten användes sirup och kanel.
Öl och brännvin gästades ej.

2/ Till gröten skulle alla rinna. 390

Ingen av husets folk fick saknas vid matbordet och mälliden började ej förrän alle satt sig till bords.

Efter maten, kvassittande vid bordet, ynges julpselman, och fadern i huset läste berättelsen om jesu födelse.

Matbordet avslutades ej, vad som var kvar, efter mälliden, skulle kvassas till juldagen, då resterna konsumerades, förutom brödet; det gavs åt djuren, för att maten ej skulle tryta nästkommande år.

När läsningen var avslutad gingo alla till vila i sängkambäddarna.

För nidskepslen under julnatten och juldagen angår, följdes nogt bondpraktiken t. ex. Om det stormade julnatten skulle det bli stor herres död.

Sken solen från klor himmel juldagen, blev det ett fruktsamt år.

Kommer det storm och slaskigt vär lite frukt det oss tillhanda bär.

juldagsmorgonen serverades kaffe på sängen, blandat med brännvin och därtill ost och bröd.

Innan folket gav sig iväg till julotten skulle de äta sig riktigt mätta, ty både ottosing och högmässa skulle hållas.

8/ Kl. 5 f.m. tändes ljusen i kyrkans torn⁸
390.
I hemmen tändes ljusen i fönstren och i
kronen. Stände det, att något av ljusen i
kronen släcknade, betydde detta, att
någon i familjen skulle dö under
nästkommande år.

Kl. 6 började aftningen, och alla, som
ej hade några sysslor i hemmet, måste
berösta julettan.

Efter slutad gudstjänst begav sig männen
till den närbelägna gästgivaregården
får att taga kyrkskyren. Därefter de
färo hem, åkande i långa rader och
kommo i lagom tid hem till middagen,
som bestod av resten från gårdagen
med frukost som tilläts.

De, som gingo hem från kyrkan, blevo
inbjudna på de ställen, som passerades,
och trakterade med brännvin, ost och
bröd.

Efter middagen höll familjen samkväm.
Alla familjemedlemmar och tjänares måste då
vara närvarande och ingen fick lämna
huset. Läsning av soliga historier samt sång,
föreläsning, och så en bidrog till att göra det till

9 brevligt som möjligt.

Onsdag jul började julkalasen.

Både rika och fattiga gjorde kalas, var till de inbjöd sina släktingar och vänner.

På dessa gillen stod glädjen högt i tak. Dansen hölls av både ung och gammal. Hade man roligt Lucia och jul fick man roligt hela följande året.

Musiken sköttes av några spelmen från byn, som fick betalt för sina prestationer i musik.

Kalasen pågick till 20 dag Knut.

Under tiden jul - 20 dag Knut utfördes ej några grova arbeten, friheten var råbände.

Oven drängar och pigor drogo till skogs, d.v.s. de gingo från hus till hus sjungande Slaffansvisa. Sheffan var en stalle-dräng

han vattnade sina fölar flera allt vid den ljusa stjärnan.

Dager synes intet än, men stjärnor på himmelen de blåcka väl än o.s.v.

10 Nylikenheten drev dem att gå omkring
och se på julstjärneln i varje stuga. 390

Tredjedag jul fick man äta blandat
bröd, och surkålstunnor togs fram
och till denna rinnades.

Alla, som under helgen kom på
besök, skulle rikligen trakteras, i annat
fall var det deligt beställt med vän-
skapen.

Nyårsotta förekom sällan.

Trettondagen gingo drängarna omkring
med trettondegstjärnan och sjunga
en sång med samma namn.

Trettondegstjärnan, var tillverkad
av flera slags peppar, liknade en lykta.

Inuti sattes ett ljus, och omkring
detta var ett stjärnformigt hjul
utskuret. Detta hjul var även förfärdigt
av peppar, stjärnformigt utskuret.

Genom ett drag i detta hjul åstadkoms
blinteningar, därav namnet.

En av drängarna bar en pung, som hängde
på bröstet, över han samlat på penga- (judas med
pungen)

11 20 dag Knut nedlogs friskronan och 390 14.
plundrades på sitt innekäll, samma
dag bar även julkubben ut. ty nu var
julen slut.

390